

ЯРОСЛАВ ГРИГОРОВИЧ ЛИЗОГУБ,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-9824-0798>,e-mail: y_h_lyzohub@yahoo.com**СТАТТЯ 151 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ
ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ**

Досліджено проблему співвідношення об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого статтею 151 Кримінального кодексу України. Проаналізовано обґрунтованість законодавчого визначення змісту діяння під кутом зору його відповідності родовому об'єктові посягання. Ураховуючи те, що стаття 151 КК України є бланкетною нормою (за назвою та відповідно до диспозиції частини 1), досліджено ступінь відповідності викладених у ній термінів спеціальному законодавству, яким фактично визначаються умови та порядок госпіталізації особи до закладу з надання психіатричної допомоги.

Приділено увагу проблемі законодавчого розуміння поняття «потерпілий від злочину, передбаченого статтею 151 КК України». Зроблено спробу її вирішення на рівні вітчизняної кримінально-правової доктрини. Здійснено аналіз співвідношення таких понять, як «поміщення» і «госпіталізація». Запропоновано авторський варіант назви статті КК України, що розглядається, а також її основного юридичного складу.

Ключові слова: незаконне поміщення до психіатричного закладу, госпіталізація, особа, яка має психічні розлади, заклад з надання психіатричної допомоги, психіатричний стаціонар.

*Оригінальна стаття***Постановка проблеми**

Питання кримінально-правової охорони людини від посягань на її волю, честь і гідність останніми роками зазнало в Україні чималої законодавчої модернізації. По-перше, з ухваленням чинного Кримінального кодексу України вперше в сучасній історії такі посягання було відокремлено межами самостійного розділу Особливої частини, що дозволило чітко зрозуміти родовий об'єкт цього типу посягань, а також з його урахуванням дослідити питання безпосереднього об'єкта конкретних злочинів. По-друге, перелік злочинів проти волі, честі та гідності особи значною мірою та в різні способи було перероблено, такі суспільно небезпечні явища, як насильницьке зникнення (ст. 146¹), експлуатація дітей (ст. 150), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹), примушування до шлюбу (ст. 151²) було криміналізовано, а наклеп, передбачений ст. 151¹, навпаки, декриміналізовано. Крім того, законодавець відмовився від відповідальності за образу, яка розглядалась як злочин у КК України 1960 р. аж до моменту втрати чинності цим кодексом, та оновив редакції всіх інших норм, включених до розділу III Особливої частини¹.

Не аналізуючи зараз всі вищезазначені законодавчі напрацювання, сконцентруємося лише на одній з кримінально-правових норм, що свого часу стала предметом законодавчої уваги, а зараз – цієї наукової роботи. Ідеться про ст. 151, якою передбачено відповідальність за незаконне поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги. Така норма не є новелою для сучасної доктрини кримінального права, адже рішення про криміналізацію явища, що розглядається, було ухвалено задовго до того, як набрав чинності КК України 2001 р., й у підсумку було достатньо часу для його вивчення².

З моменту криміналізації і до сьогодні явище, яке перебуває в центрі нашої уваги, неодноразово піддавалось законодавчій корекції як за формою, так і за змістом. Так, на момент його першого закріплення у КК у 1988 р. воно отримало назву «незаконне поміщення в психіатричну лікарню», а його незаконність

порівнянні з тим, в яких редакціях існували норми на момент ухвалення КК України 2001 р. (статті 149, 150, 150¹, 151). – Я. Л.

² КК 1960 р. було доповнено статтею 123² згідно з Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 10.02.1988 № 5397-ХІ. – Я. Л.

¹ Автор розглядає як оновлення в порівнянні з КК України 1960 р. (всі злочини), так і в

при цьому пов'язувалась із (як зазначалось у диспозиції ст. 123²) поміщенням у психіатричну лікарню завідомо психічно здорової особи.

З ухваленням КК України 2001 р. суть цього явища була переглянута, а ст. 151, якою воно передбачалось як злочин певного виду, названо «Незаконне поміщення в психіатричний заклад». При цьому ця стаття отримала не лише основний, а й кваліфікований склад, а саме діяння (фактично його незаконність) у диспозиції частини 1 пов'язувалось із «поміщенням в заклад з надання психіатричної допомоги завідомо психічно здорової особи».

Пізніше Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання психіатричної допомоги» від 14 листопада 2017 р. № 2205-VIII редакцію вищезазначеної норми було переглянута. Зокрема, цим документом (п. 2 ч. 1) слова «психіатричний заклад», які до цього часу вживались і у тексті ст. 151 КК України, наказувалось в усіх відмінках і числах замінити словами «заклад з надання психіатричної допомоги» у відповідному відмінку і числі. У підсумку як назва цієї норми, так і її зміст отримали відповідним чином сформульовані редакції. Діяння почало називатися «незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги», а його зміст відтворювало таке речення: «поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги завідомо психічно здорової особи» (ч. 1 ст. 151).

Однак попри неодноразові зміни, які український законодавець вносив до цієї норми протягом десятиріч, явище, що криміналізується, на наш погляд, так і не отримало належного формулювання (принаймні змістовно), оскільки в такому законодавчому розумінні воно не враховує особливостей родового об'єкта злочину, тому що діяння, описане у ст. 151, з огляду на його зміст, у свою чергу, не детермінує посягання на волю, честь і гідність через брак відповідних ознак. До того ж у цій нормі законодавець абсолютно проігнорував специфіку фахової термінології, яка використовується ним же у вітчизняному спеціальному законодавстві (на яке передусім мала б орієнтуватися ст. 151, ураховуючи її бланкетний характер) для визначення змісту тих чи інших правових явищ, за допомогою яких фактично й визначається вітчизняна процедура поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги та перебування в ньому.

З моменту набуття Україною незалежності свідчення про фактичне застосування каральної психіатрії щодо громадян, хай і не зовсім активно, але висвітлювалися, подекуди навіть засвідчуючи порушення відповідних криміна-

льних справ про незаконне поміщення особи до закладу з надання психіатричної допомоги¹ [1; 2]. Отже, дослідження ознак складу розглянутого злочину напевно можна вважати не лише актуальним, а й необхідним.

Стан дослідження проблеми

Тривалий час питання відповідальності за незаконне поміщення до психіатричного закладу перебувало поза межами активного обговорення у вітчизняному кримінальному праві. Можливо, з огляду на високу латентність випадків учинення такого злочину, можливо через його нетрадиційність для українського суспільства, а можливо і ще з якихось причин, але здебільшого деяку увагу воно отримувало лише на шпальтах відповідних підручників і посібників, а також у науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу. При цьому навіть там воно аналізувалось, як правило, суто статистично, у межах дослідження відповідних глав і розділів про злочини проти волі, честі та гідності особи. З огляду на це фахові статті та монографії з цієї тематики в Україні до певного часу були взагалі майже відсутні.

Порівняно з російською доктриною, де таке питання знайшло віддзеркалення як у низці самостійних вузькоспрямованих публікацій (В. А. Авдєєв, Є. В. Авдєєва, О. Є. Амосов, Ю. М. Аргунова, С. М. Бичков, І. О. Варченко, А. О. Жинкін, Є. В. Євстифєєва, Л. В. Іванова, С. В. Кузьмін, Г. А. Решетнікова), так і в межах аналізу положень загальнокримінального спрямування (В. І. Зубкова, Л. Л. Кругліков, О. І. Рарог, І. М. Тяжкова), в Україні йому приділялася серйозна окрема увага лише на шпальтах декількох наукових видань, зокрема у статтях А. В. Андрушка, який не лише серйозно розглядав ознаки юридичного складу цього злочину, висвітливши деякі проблемні його аспекти, а й дослідив зміст соціальної обумовленості відповідальності за нього, а також кримінологічні напрямки протидії цьому явищу.

Звісно, не можна ігнорувати конкретні напрацювання в цьому напрямку таких

¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «І.Н. проти України» (Заява № 28472) : від 23.06.2016 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d63 (дата звернення: 12.06.2020); Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Акопян проти України» (Заява № 12317/06) : від 05.06.2014 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a13 (дата звернення: 12.06.2020).

українських дослідників, як П. П. Андрушко, В. І. Борисов, І. А. Вертилицька, О. С. Наумова, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко, а особливо деякі положення кандидатської дисертації А. С. Політової, але всі вони є або свідченням обмеженого формальними вимогами відповідних джерел викладу матеріалу без належної глибини його опрацювання, або прикладом лише опосередкованого іншою тематикою аналізу, де згадувалося лише про окремі аспекти явища.

У підсумку недостатність належної уваги до ознак злочину, передбаченого ст. 151 КК України, залишає на поверхні комплекс ще не висвітлених проблемних питань, замовчування яких стане на заваді ефективному застосуванню цієї норми в практиці.

Мета і завдання дослідження

Метою цього дослідження є демонстрація недосконалості з кримінально-правової точки зору викладу ознак діяння «незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги» на тлі його включення до розділу, яким фактично визначаються посягання на волю, честь і гідність (як родовий об'єкт), а також визначення належного кримінально-правового змісту вищезазначеного діяння з урахуванням його юридичної природи та коректної відповідності об'єкту посягання. *Завданням* будемо вважати спробу наукового доведення доцільності законодавчого перегляду ст. 151 КК України.

Наукова новизна дослідження

Ця робота містить оригінальне дослідження, яке раніше майже не піддавалось публічному обговоренню, а окремі його частини взагалі сформульовано вперше у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Авторським є і запропонований варіант формулювання статті 151 КК України (назва злочину і текст диспозиції частини 1).

Виклад основного матеріалу

Узагальнюючи наукові напрацювання з приводу визначення змісту об'єкта злочину, можна дійти висновку про схвалення вітчизняною кримінально-правовою доктриною підходу, що *таким об'єктом є те, що перебуваючи під охороною закону, зазнає злочинного впливу у вигляді чи в результаті заподіяння шкоди або створення загрози її заподіяння*. Така концепція, звісно, відтворює розуміння об'єкта злочину лише у спрощеному вигляді, з високим ступенем його узагальнення. Утім, цього, як видається, цілком достатньо, щоб у загальних рисах продемонструвати: а) меха-

нізм перетворення певного об'єкта кримінально-правової охорони на відповідний об'єкт злочину; б) роль і місце злочинного впливу в такому перетворенні. Єдине, що слід уточнити, – злочинний вплив, про який ідеться, є втіленням саме суспільно небезпечної дії, яка, як зазначав В. М. Кудрявцев, «породжує ... шкоду об'єкту посягання» [3, с. 66].

Проте здатність суспільно небезпечної дії породжувати шкоду не є абсолютною, адже така дія не є і зрозумілих причин не може бути проявом посягання на будь-який об'єкт. Дійсно, «за характером вчиненої особою дії можна намітити обґрунтовані версії про об'єкт ... злочину»¹ [3, с. 64], водночас «шкода охоронюваному кримінальним законом об'єкту може бути заподіяна не будь-якими, а лише певними діями, характер яких визначається у першу чергу властивостями самого об'єкта» [4, с. 28].

Фактично це означає, що не лише будь-яка дія, а й навіть суспільно небезпечний її вид не завжди є втіленням посягання на той чи інший об'єкт кримінально-правової охорони, якщо характер цієї дії не узгоджується з властивостями такого об'єкта. Не може, наприклад, розпиття спиртних напоїв у громадському місці завдавати шкоди громадському порядку в розумінні кримінального закону, а зґвалтування, навіть попри те, що це злочин, – утворювати шкоду власності, адже за характером такі дії або взагалі не містять злочинного посягання, тобто шкоди об'єкту кримінально-правової охорони не завдається (як у першому випадку), або містять, але вектор його (діяння) шкоди спрямовано у бік іншого охоронюваного об'єкта.

Існування такої собі гармонії між об'єктом та об'єктивною стороною як елементами будь-якого юридичного складу злочину є вкрай необхідною умовою належного вигляду й ефективного функціонування кримінального закону. Тому, формалізуючи те чи інше суспільно-небезпечне явище, законодавець має не лише коректно сформулювати відповідну норму КК, орієнтуючись на ознаки, за допомогою яких максимально повноцінно передається його характер, а й правильно визначити місце такого діяння у відповідних структурних частинах цього нормативного акта. Особливо це стосується ситуацій, коли та чи інша структурна частина кодексу об'єднує діяння саме за ознакою їх родового об'єкта посягання. Однак, на жаль, законодавець не завжди враховує вищезазначену логіку. Подекуди визначені

¹ Переклад з рос. на укр. – Я. Л.

ним у кримінальному законі суспільно небезпечні діяння тільки формально або частково втілюють посягання на відповідний родовий об'єкт. Щось схоже відбулось і з включеним до Розділу III Особливої частини КК України злочином «незаконне поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги» (ст. 151).

За самою лише назвою цей злочин не передбачає заподіяння шкоди волі, честі або гідності особи, оскільки суспільно небезпечне діяння, що визначається ним, текстуально: а) не передбачає прямої вказівки на примус, обман чи використання безпорадного стану, якими традиційно у кримінальному праві засвідчується антивольова поведінка; б) не відзеркалює неповагу до людської гідності чи посягання на її честь (особливо, коли йдеться про потерпілого з глибоким ступенем ураження психіки). Семантично незаконне поміщення – це лише поміщення всупереч (у порушення) закону, адже «незаконний» – «який забороняється законом, порушує закон. ... Який суперечить законові, йде врозріз з ним» [5, с. 308; 6, с. 760]. Чинний КК України налічує десятки самостійних норм, зокрема статті 158¹, 158², 169, 179, 193, 200, 204, 263, 168, 269, якими ті чи інші діяння називаються незаконними за формою, але це зовсім не означає, що всі вони є свідченням посягання на вищезазначені цінності. Навпаки, такі дії абсолютним чином не є.

З іншого боку, використання в назві ст. 151 КК України слова «незаконне» певною мірою детермінує останню як бланкетну норму (таку форму закріплення бланкетності обстоюють, зокрема, І. А. Михайлова [7, с. 7], М. І. Панов [8, с. 123], М. П. Проніна [9, с. 33], А. В. Сельській [10, с. 24]), а вказівка на заклад, з яким пов'язується таке поміщення, посилює цю логіку й фактично ілюструє вектор пошуку відповідного галузевого законодавства.

Вирішуючи це питання, Ю. М. Аргунова пише: «У широкому сенсі під незаконним поміщенням до психіатричного закладу розуміється таке поміщення, яке здійснюється з порушенням законодавства, що встановлює підстави та порядок госпіталізації до такого стаціонару за згодою особи чи без такої згоди» [11]. Таким законодавством в Україні, як видається, є Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. № 1489-III (далі – Закон)¹, адже саме ним, як впливає з

його преамбули, визначаються правові й організаційні засади забезпечення громадян психіатричною допомогою, встановлюються обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з організації надання такої допомоги особам, які страждають на психічні розлади, регламентуються права й обов'язки фахівців та інших працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону «особа, яка досягла 14 років, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги добровільно – на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою»². Особа віком до 14 років (малолітня особа) госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги на прохання або за письмовою згодою її батьків чи іншого законного представника. У разі незгоди одного з батьків або за відсутності батьків госпіталізація особи віком до 14 років (малолітньої особи) до закладу з надання психіатричної допомоги проводиться за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення іншого законного представника зазначеної особи до цього органу і може бути оскаржено відповідно до закону, в тому числі до суду. Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до закладу з надання психіатричної допомоги добровільно – на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою. Законний представник особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, сповіщає орган опіки та піклування за місцем проживання підопічного про згоду його підопічного на госпіталізацію до закладу з надання психіатричної допомоги не пізніше дня, наступного за днем надання такої згоди³. Згода на госпіталізацію фіксується в

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>
(дата звернення: 12.06.2020).

² Мається на увазі «згода, вільно висловлена особою, здатною зрозуміти інформацію, що надається доступним способом, про характер її психічного розладу та прогноз його можливого розвитку, мету, порядок та тривалість надання психіатричної допомоги, методи діагностики, лікування та лікарські засоби, що можуть застосовуватися в процесі надання психіатричної допомоги, їх побічні ефекти та альтернативні методи» (стаття 1 Закону). – Я. Л.

³ Положення шостого речення ч. 1 ст. 13 визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), згідно з Рішенням Конституційного Суду від 20.12.2018 № 13-р/2018. – Я. Л.

¹ Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 № 1489-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL:

медичній документації за підписом особи або її законного представника та лікаря-психіатра»¹.

Як бачимо, дозволяючи госпіталізацію особи, Закон чітко детермінує ключову вимогу до її здійснення – дотримання добровільності госпіталізаційних заходів. За буквою цього нормативно-правового акта добровільність має виражатись у вигляді прохання або надання усвідомленої згоди особи на власну госпіталізацію, і лише в цих випадках остання вважатиметься законною. Ігнорування критерію добровільності під час госпіталізації за правилами ст. 13 Закону по суті й характеризуватиме госпіталізацію як незаконну.

Водночас цей критерій з огляду на інші приписи Закону не є абсолютним. За певних обставин, коли «обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність», Закон дозволяє госпіталізацію в примусовому порядку (ст. 14), але водночас обмежує її конкретними умовами, вихід за які не передбачається.

При цьому Закон узагалі не визнає добровільну госпіталізацію (якої б то не було особи) порушенням. Отже, випадки поміщення особи до закладу з надання психіатричної допомоги за власною волею, наприклад у разі ухилення від призову до лав Збройних сил України чи переховування від притягнення до кримінальної відповідальності, яких сучасна історія знає чимало [12; 13; 14; 15; 16; 17], з очевидних для криміналістів причин не свідчитимуть про посягання на честь і гідність (як, власне, і на волю), а так само не становитимуть злочин, передбачений ст. 151 КК України.

Така логіка Закону небезпідставно зумовлює допустимість двох взаємопов'язаних висновків: а) фактичного – незаконною може бути лише недобровільна госпіталізація; б) юридичного – незаконною може бути лише госпіталізація, здійснена всупереч приписам статей 13 і 14 Закону². А ті, у свою чергу,

об'єктивно показують, на що насамперед слід звернути увагу під час викладу змісту суспільно-небезпечного діяння в бланкетній диспозиції статті, якою встановлюється кримінальна відповідальність за незаконну госпіталізацію (у чинному КК України – «поміщення») до закладу з надання психіатричної допомоги.

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000 зазначив: «Бланкетна диспозиція кримінально-правової норми (а саме такою є стаття 151 КК України – Я. Л.) лише називає або описує злочин, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Основна особливість бланкетної диспозиції полягає в тому, що така норма має загальний і конкретизований зміст. ... Саме із загальним змістом бланкетної диспозиції пов'язане визначення кримінальним законом діяння як злочину певного виду та встановлення за нього кримінальної відповідальності. Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом»³. Фактично, позиція КСУ полягає в тому, що, називаючи або описуючи злочин, диспозиція кримінально-правової норми має містити відповідні його ознаки. При цьому це повинні бути не просто будь-які ознаки, а саме ті, за допомогою яких цю норму можна наповнити конкретним змістом.

Ураховуючи, що незаконне поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги включено законодавцем до розділу КК про злочини саме проти волі, честі та гідності, є очевидним, що воно має містити ознаки, які б

ту призначення експертизи психічного стану особи в цій роботі не аналізуються, оскільки мають іншу юридичну природу й відповідну площину дослідження (це не стосується ситуацій, коли йдеться про незаконність рішення лікаря-психіатра чи комісії таких лікарів щодо продовження перебування в психіатричному стаціонарі особи, госпіталізованої туди, зокрема за рішенням суду про застосування примусових заходів медичного характеру). – Я. Л.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі : від 19.04.2000 № 6-рп/2000 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00> (дата звернення: 12.06.2020).

¹ Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 № 1489-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> (дата звернення: 12.06.2020).

² Питання госпіталізації як прояву примусових заходів медичного характеру чи результа-

засвідчували його шкідливість саме для цих соціальних цінностей. При цьому згадані ознаки повинні мати не ефемерний вигляд, а конкретно вбачатися чи впливати з тексту диспозиції, де, як відомо, описується зміст суспільно небезпечного посягання як прояв об'єктивної сторони злочину. А. Н. Трайнін писав: «Кожна диспозиція ... являє собою головним чином сукупність елементів, що характеризують об'єктивну сторону злочину» [18, с. 131].

Проте законодавець, формалізуючи розглядуване діяння, утримався від такої логіки визначення злочину, адже в диспозиції частини 1 ст. 151 КК України, де ним сформульовано основний його склад, ані про добровільність і надання усвідомленої згоди (які відповідно до Закону детермінують антивольові дії) потерпілого, ані про вказівку на відповідні порушення приписів Закону (стосується випадків недобровільної госпіталізації, що не є незаконними) як про ознаки об'єктивної сторони не йдеться. Немає там і інших ознак, якими традиційно у кримінальному праві визначають недобровільну поведінку, як-от: примус, обман чи використання безпечного стану потерпілого. Натомість зміст діяння текстуально презентовано словами «поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги завідомо психічно здорової особи». Із цього можна дійти переконливого висновку, що *незаконність* поміщення до такого закладу, про яку йдеться в назві ст. 151, законодавчо пов'язується саме з *поміщенням* до такого закладу *психічно здорової людини*. Принаймні це єдине, як видається, логічне перетворення форми на зміст на прикладі цієї кримінально-правової норми.

Цікаво, але, на відміну від КК України, Закон не використовує словосполучень «психічно здорова» чи «психічно нездорова людина (особа)». Натомість у ньому говориться про особу, яка має психічний розлад¹ чи тяжкий психічний розлад², а ці терміни, по-перше, є фаховими, а, по-друге, мають автентичні визначення.

¹ «Психічні розлади, – як зазначається в Законі, – розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті» (ст. 1 Закону). – Я. Л.

² «Тяжкий психічний розлад – розлад психічної діяльності (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку» (ст. 1 Закону). – Я. Л.

До того ж сама собою ознака потерпілого в тому вигляді, в якому вона зараз фігурує у ст. 151 КК України, не лише не дає змоги прояснити ситуацію на користь відповідності суспільно небезпечного діяння, передбаченого цією статтею, родовому об'єктові посягання, а й створює низку інших проблем. По-перше, визначивши в тексті ч. 1 цієї норми статус потерпілого як психічно здорової людини, законодавець припустився серйозної логічної помилки, адже з огляду на визначення терміна «здоров'я»³ в Основах законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-XI (яке точно не можна ігнорувати), буквально тлумачення психічно здорової людини щонайменше необґрунтовано виведе з-під кримінально-правової охорони певне коло осіб, які, виходячи з положень Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. № 1489-III, мають право на таку охорону. По-друге, криміналізація лише самого факту свідомого (завідомого) поміщення людини до закладу з надання психіатричної допомоги за умов, що потерпілий висловив своє бажання бути туди поміщеним (вище ми зазначали про можливі випадки такої згоди), не виглядатиме посяганням на волю, честь і гідність, а якщо і становитиме правопорушенням, то точно не в межах розділу III Особливої частини, а можливо, навіть і взагалі не буде кримінальним правопорушенням, принаймні в мирний час, адже суспільна небезпечність у такому випадку виглядатиме мізерною, оскільки зміст та обсяг шкоди тут, як видається, обмежуються суто технічним (формальним) порушенням лікарської етики, так званої присяги (клятви) лікаря і правил внутрішнього розпорядку закладу.

Намагаючись нейтралізувати наявну прогалину, деякі науковці застосували до норми розширене тлумачення і в такий спосіб фактично приховали очевидний дискримінаційний характер ст. 151. Так, коментуючи статтю 151 КК України, М. І. Хавронюк зазначив: «Потерпілим від злочину є тільки психічно здорова особа» [19, с. 462]. І водночас додав: «Цей факт, що впливає з конструкції ст. 151, вимагає обов'язкового ретроспективного встановлення відсутності підстав для поміщення відповідної особи в психіатричний заклад» [19, с. 462]. Заглиблюючись у деталі питання, науковець підкреслив: «Не обов'язково, щоб особа була цілком психічно здоровою, тим більше, що межа

³ «Стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад» – Я. Л.

між окремими психіатричними й неврологічними захворюваннями ... є надто тонкою. Головне, щоб стан особи не вимагав поміщення її в психіатричний заклад ... » [19, с. 462].

Загалом погоджуючись із словами М. І. Хавронюка і підтримуючи думку А. В. Андрушка, що «тлумачення незаконності поміщення в психіатричний заклад лише як поміщення туди завідомо психічно здорової особи не лише не повною мірою відповідає ... положенням Закону (мається на увазі саме Закон про психіатричну допомогу – Я. Л.), але й апіорі ускладнюватиме застосування розглядуваної норми на практиці, необґрунтовано звужуватиме сферу її застосування» [20, с. 130], нам дуже важко дійти висновку, що в такий спосіб наявна проблема отримала відповідне вирішення. Видається, це лише тимчасова панацея на шляху до її вирішення.

Цей умовивід стає можливим з огляду на такі обставини. По-перше, запропонований підхід формує привід для зайвих дискусій, бо, як відомо, скільки людей – стільки й думок. По-друге, розбалансування у підходах до визначення змісту потерпілого у кримінальному та спеціальному законодавстві є очевидним фактором для упередженого застосування ст. 151 КК України правоохоронними та судовими органами й у підсумку – для уникнення відповідальності злочинцем чи навпаки, притягнення до відповідальності невинуватої особи. По-третє, норма не виглядає визначеною. По-четверте, буквально розуміння терміна «здоров'я», в прикметниковому вигляді вжитого у словосполученні «психічно здорова людина», яке, у свою чергу, використовує законодавець у тексті ст. 151 КК України, змушує дійти висновку про цілком інший зміст поняття цього потерпілого.

Фактично, ґрунтуючись на такому розумінні змісту здоров'я, потерпілим від злочину, передбаченого ст. 151 КК України, може бути не просто особа, яка не має хвороб і фізичних вад, а саме та, що демонструє при цьому повне фізичне, психічне та соціальне благополуччя. І вже точно під таке визначення не підпадає потерпілий, про якого говорить М. І. Хавронюк. Уже згаданий А. В. Андрушко з цього приводу пише: «На нашу думку, текст диспозиції ч. 1 ст. 151 КК України не дає змоги зробити такий однозначний висновок (ідеться про вислів М. І. Хавронюка щодо обов'язковості визнання потерпілим цілковито психічно здорової особи – Я. Л.). Буквальне тлумачення вказаної норми дає змогу стверджувати, що в ній ідеться лише про кримінально-правову заборону поміщення у психіатричний заклад заві-

домо психічно здорової особи, тобто такої особи, яка для лікаря-психіатра була явно психічно здоровою» [20, с. 130].

З урахуванням цього виникає декілька запитань. Перше: чи є взагалі доцільним законодавче використання в розглядуваній кримінально-правовій нормі словосполучення «психічно здорової людини» (ураховуючи бланкетний характер цієї норми), особливо на тлі підходу до розуміння поняття особи, яка має психічний розлад, що активно застосовується у Законі й має там відповідне пояснення? Друге: чому законодавець утримався від включення до змісту діяння як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 151 КК України, вказівки на необхідність закріплення його недобровільного характеру, в тому числі під кутом зору відповідних вимог Закону, якими обмежуються випадки законності недобровільної госпіталізації (на тлі їх очевидності й типовості як складових злочину)? Адже в кримінально-правовій теорії є поширеним підхід, відповідно до якого «ознаки, які є типовими для злочину певного виду ... , повинні регламентуватись у межах основного ... складу злочину» [21, с. 30].

Головне – чому саме суспільно-небезпечне діяння у ст. 151 КК України названо «поміщенням», а не «госпіталізацією», як це детермінується в Законі? «Госпіталізація» – термін медичний, фаховий. Він має відповідне визначення у спеціальній літературі й у підсумку охоплює поміщення хворого до медичного стаціонару або на стаціонарне лікування [22, с. 215; 23, с. 146; 24, с. 187; 25, 307]. До того ж саме з госпіталізацією (і по суті, і за формою, і за змістом) пов'язується все те, про що законодавець намагається проінформувати в зазначеній кримінально-правовій нормі.

Цікаво, але термін «поміщення» в Законі згадується лише тричі, причому два рази взагалі без будь-якої прив'язки до формулювань про заклади з надання психіатричної допомоги, а третій – із такою прив'язкою, але там, де це стосується лише питання відшкодування шкоди¹, тобто не присутньої характеристики явища, а саме гарантій захисту потерпілого.

В усіх інших випадках, де йдеться про заклад із надання психіатричної допомоги, законодавцем активно використовується термін «госпіталізація». Це і ст. 13 «Госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги»,

¹ «Відшкодування заподіяної ... шкоди або шкоди ... майну внаслідок незаконного поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги» (абз. 16 ч. 3 ст. 25 Закону). – Я. Л.

і ст. 14 «Підстави для госпіталізації особи до закладу з надання психіатричної допомоги в примусовому порядку» тощо. Термін «госпіталізація» у зазначеному контексті активно використовується й у низці судових рішень як вітчизняних судів, так і ЄСПЛ¹.

Включивши до змісту розглядуваного суспільно небезпечного діяння поняття «госпіталізація» шляхом заміни ним зараз існуючого «поміщення», законодавець чітко провів би межу між фактичним (формальним) заселенням потерпілого у психіатричний заклад, яке не підпадає під ст. 151 КК України, і фахово оформленим помещенням останнього до такого закладу, яке втілює зазначений злочин. За наявного ж формулювання суспільно небезпечного діяння у ст. 151 КК України висновок про суб'єкта злочину не виглядає настільки однозначним, адже буквальне тлумачення диспозиції частини 1 зазначеної норми дозволяє робити будь-які висновки, в тому числі ті, що таким суб'єктом може бути будь-яка особа (зокрема, родичі потерпілого, його близькі тощо).

Зрозуміло, що віднесення будь-якої особи до суб'єктів злочину, передбаченого ст. 151 КК України, буде юридично не виправданим, адже попри текстуальне формулювання діяння у цій нормі як «поміщення» контекстуально тут насправді розуміється саме «госпіталізація», бо інакше втрачатиметься логіка існування такої статті на тлі встановлення відповідальності за незаконне позбавлення волі (ст. 146 КК України). «Незаконне поміщення в медичну організацію, що надає психіатричну допомогу в стаціонарних умовах, – пишуть С. В. Кузьмін та І. О. Варченко, – означає неправомірну примусову госпіталізацію в спеціальний психіатричний лікувальний заклад саме як пацієнта» [26, с. 235]. Однак за таких підстав стає незрозуміло, чому б, уті-

люючи зміст діяння у кримінально-правовій нормі, вітчизняному законодавцю не назвати речі своїми іменами, тим більше, що в спеціальному законодавстві він це вже зробив. Очевидно ж, що це допомогло б вирішити низку питань, а саме: а) гармонізувати термінологію між нормами КК і Закону; б) послідовно визначити конкретні дії суспільно небезпечними в межах бланкетної норми; в) юридично коректно формалізувати явище в кримінальному законі; г) зрозуміло та визначено подати зміст ст. 151 КК України.

Конституційний Суд України у рішенні від 26 лютого 2019 р. № 1-р/2019 зазначив, що «одним з головних елементів принципу верховенства права, закріпленого в частині першій статті 8 Основного Закону України, є юридична визначеність»². На думку КСУ, це є необхідним, «оскільки інше не може забезпечити її (норми – Я. Л.) однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі»³.

Схожої логіки дотримується і Європейський суд з прав людини. Так, у рішенні (п. 49) у справі «Сандей Таймс» проти Сполученого Королівства № 1» (The Sunday Times v. the United Kingdom № 1) від 26 квітня 1979 р. ЄСПЛ зазначив, що «норма не може розглядатися як “закон”, якщо її не сформульовано достатньо чітко, що надає можливість громадянину регулювати свою поведінку»⁴. В іншому рішенні у справі «S.W. проти Сполученого Королівства»

¹ Див.: Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.08.2017 : справа № 689/1338/16-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68811526> (дата звернення: 12.06.2020); Рішення Європейського суду з прав людини у справі «І. Н. проти України» (Заява № 28472/08) : від 23.06.2016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d63 (дата звернення :12.06.2020); Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Акопян проти України» (Заява № 12317/06) : від 05.06.2014 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a13 (дата звернення: 12.06.2020).

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України : від 26.02.2019 № 1-р/2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19> (дата звернення: 12.06.2020).

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) : від 22.09.2005 № 5-рп/2005 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05> (дата звернення: 12.06.2020).

⁴ Sunday times v. The United Kingdom (Application no. 6538/74). Strasbourg 26 April 1979 // European Court of Human Rights : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22%3A%22001-57584%22%7D> (дата звернення: 12.06.2020).

(S.W. v. the United Kingdom) від 22 листопада 1995 р. Європейський суд з прав людини наголосив, що будь-яке правопорушення має бути чітко визначеним у законі (п. 35)¹.

До речі, некоректне використання у ст. 151 КК України слова «поміщення» призвело й до появи деяких зайвих дискусій, зокрема з приводу визначення моменту закінчення злочину, що розглядається. Як результат одні вчені (зокрема, А. В. Андрушко [20, с. 131] та С. Д. Шапченко [27, с. 285]) висловились за те, що такий злочин має матеріальний юридичний склад, а інші (серед яких Г. Є. Болдарь [28, с. 246], В. І. Борисов [29, с. 92], І. А. Вертильська [30, с. 356], О. І. Плужник [31, с. 72], М. І. Хавронюк [19, с. 462–463]) про його матеріальний зміст промовчали, що з часткою уваги з огляду на підтримуваний такими дослідниками вектор аналізу ознак об'єктивної сторони розглядуваного злочину свідчить про відсутність підтримки ними такої ідеї. Точаться у кримінально-правовій науці й інші дискусії навколо ст. 151, зокрема щодо правильного визначення суб'єкта такого злочину, і, судячи з їх аналізу, саме через дефініцію «поміщення» як ознаки суспільно небезпечного діяння [32].

Водночас не варто забувати, що ані поміщення, яке зараз фігурує як елемент діяння у ст. 151, ані госпіталізація, передбачена Законом, не є і не можуть бути повноцінним втіленням або навіть частиною такого суспільно небезпечного явища (яке на сьогодні не передбачається як окреме діяння у ст. 151 КК України), як «утримання людини в закладі з надання психіатричної допомоги», при чому як з формально-логічної точки зору, так і з огляду на відповідні положення того ж спеціального законодавства. Ураховуючи те, що передбачено в Законі, такі поняття не співвідносяться ані як рід та вид (ціле та частина), ані як загальне та спеціальне, бо хоча вони й мають спільний зв'язок (одне є, як правило, наслідком іншого), втім, змістовно завжди перебувають поза межами одне одного (поміщення завжди передуватиме утриманню). До того ж часом такі дії взагалі можуть детерминувати юридично не пов'язані між собою факти (наприклад, поміщення/госпіталізація потерпілого можуть бути законними, а подальше його утримання – ні).

А. В. Андрушко із цього приводу пише: «За буквального тлумачення диспозиції ч. 1 ст. 151

КК України однозначного висновку про те, що ця норма охоплює випадки незаконного утримання особи в психіатричному закладі після того, як відпали підстави для її подальшого перебування в ньому, зробити не можна. У вказаній диспозиції мова йде не про незаконне поміщення особи до психіатричного закладу або утримання її в ньому, а лише про перше з них. Слово «поміщати» означає «надавати приміщення кому-небудь для проживання; поселити; улаштувати кого-небудь у якусь установу, заклад» ..., тоді як зміст слова «утримувати» мовознавці тлумачать як «просити або змушувати кого-небудь залишатися де-небудь; не відпускати» ...» [20, с. 132].

Знову запитання: чому такі дії не мають текстуального закріплення у ст. 151 КК України? Очевидно, що вони є суспільно небезпечними, адже в такий спосіб відбувається, як мінімум, протиправний вплив на волю потерпілого. Водночас для їх кваліфікації за цією статтею формально немає підстав. Єдиний юридично обґрунтований варіант кваліфікації в такому випадку – це ст. 146. Проте чи можна так знущатись із законодавства в XXI сторіччі? Напевно ж, ні!

Питання і в тому, чому покарання за дії, передбачені ч. 1 ст. 151 КК України, є менш суворим, ніж покарання за незаконне позбавлення волі як злочин певного виду? Невже ж не зрозуміло, що дії суб'єкта злочину, передбаченого частиною 1 ст. 151 КК України, є більш небезпечними (як з огляду на їх характер, так і з урахуванням кількості об'єктів посягання та специфіки самого суб'єкта), ніж дії особи, яка скоює діяння, що з цим порівнюється? Так, примусова госпіталізація завдає шкоди не лише волі, але й гідності потерпілого. До того ж лікар, вчиняючи цей злочин, діє всупереч своїм обов'язкам, одночасно порушуючи і правила професійної етики, і вимоги галузевого законодавства.

Висновок

Зазначене достатньою мірою, як видається, ілюструє необхідність законодавчого перегляду ст. 151 КК України, причому як її назви, так і диспозиції із санкцією, принаймні стосовно основного складу злочину, оскільки чинна редакція норми виглядає вельми хибною і наврод чи здатна ефективно забезпечувати реалізацію кримінально-правової превенції та переслідування відповідного типу злочинців.

На вирішення проблеми поліпшення змісту ст. 151 КК України ми пропонуємо власний можливий варіант цієї кримінально-правової норми (її назви та основного її юридичного

¹ Case of S.W. v. The United Kingdom (Application no. 20166/92). Strasbourg 22 November 1995 // European Court of Human Rights : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57965> (дата звернення: 12.06.2020).

складу), в якому, як видається, максимально реалізовано всі ті напрацювання, які отримали віддзеркалення в цій роботі.

«Стаття 151. Незаконна госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги, а так само незаконне утримання її в такому закладі

1. Госпіталізація особи, яка не має психічного розладу або має, але такий розлад, що не відповідає

дає критеріям госпіталізації, визначеним у чинному законодавстві, до закладу з надання психіатричної допомоги, а так само утримання в такому закладі раніше госпіталізованої особи після її одужання чи такої зміни стану її психічного здоров'я, який не потребує подальшого її лікування в стаціонарних умовах, якщо такі дії вчинено всупереч волі потерпілої особи або шляхом її обману чи використання безпорадного стану ...».

Список бібліографічних посилань

1. Розпочато кримінальне провадження за фактом незаконного поміщення до психіатричного закладу Ільмі Умерова // Новини Прокуратури Автономної Республіки Крим : сайт. 16.09.2016. URL: https://ark.gp.gov.ua/ua/news.html_m=publications&c=view&t=rec&id=192027 (дата звернення: 12.06.2020).
2. США засудили каральну психіатрію в анексованому Криму // Depo.ua : сайт. 01.05.2020. URL: <https://www.depo.ua/ukr/svit/ssha-zasudili-karalnu-psikhiatriyu-v-aneksovanomu-krimu-202005011155011> (дата звернення: 12.06.2020).
3. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М. : Госюриздат, 1960. 244 с.
4. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 1956. 42 с.
5. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін. Київ : Наук. думка, 1974. Т. 5: Н–О. 840 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Михайлова И. А. Бланкетные нормы в уголовном законе и их применение органами внутренних дел : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2009. 19 с.
8. Панов Н. И., Квасьневская Н. Д. Уголовно-правовая норма при бланкетной диспозиции закона об уголовной ответственности: понятие и особенности применения. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 113–130.
9. Пронина М. П. Проблема бланкетности уголовно-правовых запретов. *Труды Академии управления МВД России*. 2017. № 2 (42). С. 31–36.
10. Сельський А. В. Бланкетные нормы в уголовном законодательстве России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2010. 32 с.
11. Аргунова Ю. Н. Уголовная ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар. *Независимый психиатрический журнал*. 2006. № 4. URL: <http://www.npar.ru/journal/2011/4/06-argunova.htm> (дата звернення: 12.06.2020).
12. Напавший на полицейских житель Ленска скрывался в психушке в Иркутской области // SakhaNews : сайт. 05.12.2016. URL: <http://www.1sn.ru/180199.html> (дата звернення: 12.06.2020).
13. Руденко К. Клинический случай. Как откосить от армии в психиатрической больнице и не лишиться рассудка // Сиб.фм : сайт. 29.11.2013. URL: <https://sib.fm/stories/2013/11/29/klinicheskij-sluchaj> (дата звернення: 12.06.2020).
14. Салимова М. Желтый военный билет: История казанца, косившего от армии в психушке // Enter : сайт. 21.11.2017. URL: <https://entermedia.io/people/zheltyj-voennyj-bilet-istoriya-kazantsa-kosivshogo-ot-armii-v-psihushke/> (дата звернення: 12.06.2020).
15. Соколова Н. Как я косил от армии в дурке. Монолог от призывника, не желавшего идти в армию // Открытая Россия : сайт. 31.03.2017. URL: <https://openrussia.org/notes/708040/> (дата звернення: 12.06.2020).
16. Шпак А. Я лежу с «биполяркой» в дурдоме, потому что не хочу в армию // КУКУ : сайт. 07.02.2018. URL: <https://kyku.org/pain/ya-lezhu-s-bipolyarkoy-v-durdome-potomu-chto-ne-hochu-v-armiyu> (дата звернення: 12.06.2020).
17. Самойленко І. Як «закосити» від армії без грошей і знайомств. Чотири способи ухилитися від військової служби // Освітній портал : сайт. URL: <http://www.osvita.org.ua/student/army/article/04/> (дата звернення: 12.06.2020).
18. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления. М. : Госюриздат, 1957. 363 с.
19. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид. перероб. та допов. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.
20. Андрушко А. В. Об'єктивна сторона незаконного поміщення в психіатричний заклад. *Вісник Запорізького Національного університету*. 2015. № 4. С. 128–136.

21. Дудоров О., Балабко В. Незаконне проведення абортів: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального законодавства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 26–32.
22. Большая энциклопедия : в 62 т. Т. 13: Гомиш – Группировки статистические / глав. ред. С. А. Кондратов. М. : ТЕРРА, 2006. 592 с.
23. Популярная медицинская энциклопедия / глав. ред. В. И. Покровский. 4-е изд. Ульяновск : Книгочел, 1997. 688 с.
24. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад.: О. І. Скопченко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
25. Энциклопедический словарь медицинских терминов : в 3 т. / глав. ред. Б. В. Петровский. М. : Сов. энцикл., 1982. Т. 1. А – Йореса-Способ. 464 с.
26. Кузьмин С. В., Варченко И. А. Уголовная ответственность за незаконную госпитализацию лица в медицинскую организацию, оказывающую психиатрическую помощь в стационарных условиях: объективные признаки основного состава преступления (ч. 1 ст. 128 УК). *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2019. № 12. С. 234–239. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovnaya-otvetstvennost-za-nezakonnuyu-gospitalizatsiyu-litsa-v-meditsinskuyu-organizatsiyu-okazyvayuschuyu-psihiatricheskuyu> (дата звернення: 12.06.2020).
27. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид. Київ : А.С.К., 2005. 848 с.
28. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. 430 с.
29. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.
30. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
31. Плужник О. І. Кримінальне право України. Особлива частина (конспект лекцій) : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2013. 336 с.
32. Андрушко А. В. Суб'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад // Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса, 13 черв. 2014 р.) / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. О. Туляков (заст. голови ред.), Є. Л. Стрельцов (заст. голови ред.), Д. О. Балобанова. Одеса : Юрид. літ., 2014. С. 161–166.

Надійшла до редакції 15.06.2020

ЛИЗОГУБ Я. Г. СТАТЬЯ 151 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ И СООТНОШЕНИЯ ОБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Исследована проблема соотношения объективных признаков состава преступления, предусмотренного статьей 151 Уголовного кодекса Украины. Проанализирована обоснованность законодательного определения содержания деяния с точки зрения его ответственности родовому объекту посягательства. Учитывая то, что статья 151 УК Украины является бланкетной нормой (по названию и согласно диспозиции части 1), исследовано степень соответствия изложенных в ней терминов специальному законодательству, которым фактически определяются условия и порядок госпитализации лица в учреждение по оказанию психиатрической помощи.

Уделено внимание проблеме законодательного понимания потерпевшего от преступления, предусмотренного статьей 151 УК Украины. Показано попытку ее решения на уровне отечественной уголовно-правовой доктрины. Осуществлен анализ соотношения таких понятий, как «помещение» и «госпитализация». Предложен авторский вариант названия статьи, а также основного юридического состава предусмотренного ею преступления.

Ключевые слова: незаконное помещение в психиатрическое учреждение, госпитализация, лицо, имеющее психическое расстройство, заведение по оказанию психиатрической помощи, психиатрический стационар.

**LYZHUB YA. H. ARTICLE 151 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE:
CHALLENGES OF LEGISLATIVE DETERMINATION AND CORRELATION
OF THE OBJECTIVE CRITERIA OF CORPUS DELICTI**

A number of issues related to the criminal and legal norm on liability for illegal placement in a psychiatric institution have been analyzed – the Article 151 of the current Criminal Code of Ukraine. The author has researched the way how the name of the specified crime and its legal content was defined by the legislation.

The substantive part of the article begins with a brief overview of general theoretical provisions about the object and the objective aspect of the crime and the conclusions about the need for some consent between these features. Then a direct analysis of the Article 151 of the Criminal Code of Ukraine begins.

Without denying in general the harmfulness of illegal placement in a psychiatric institution precisely for the will, honor and dignity of a man, it has been noted that today the norm of responsibility for such actions given its name and content is not the evidence of encroachment on these social values, despite the fact that it is the will, honor and dignity that are legally defined as the generic object of the crime. Particular attention has been paid both to the absence of appropriate features in the norm that would determine the involuntary behavior, and features that determine the encroachment on dignity or honor.

One of the reasons for this situation is the fact that the legislator ignored the terminology of special legislation, which is the Law of Ukraine on “Psychiatric Care”, despite the fact that the Article 151 of the Criminal Code of Ukraine is a blanket norm. According to the author, it is expedient to include the professional definitions set forth in the special legislation into the content of criminal and legal norm to determine both the features of the objective aspect of the crime and the victim. Legislative use of the phrase “mentally healthy person” instead of the professional definition of “person without a mental disorder” and the concept of “accommodation” instead of the professional word “hospitalization” have been criticized.

Particular attention has been paid to the absence of a direct indication in Article 151 of the Criminal Code of Ukraine of the illegality of keeping the victim in a psychiatric institution as an independent feature of a socially dangerous act. The author has noted on doubtfulness of the content of the sanction of the part of the considered Article in view of the content of responsibility for illegal imprisonment as a crime of a certain kind. The author’s wording of the criminal and legal norm of the Article 151 of the Criminal Code of Ukraine has been offered, in particular, changes to the title of the Article and the disposition of its first part.

Key words: *illegal placement to a mental hospital, hospitalization, a person who has a mental disorder, psychiatric care facility, psychiatric stationery.*